

HUSZONÖT EPIGRAMMA, KOMMENTÁRRAL

ÁCS KÁROLY

Az utóbbi két évben főleg epigrammákat írok – költészet helyett. Ebben a formában tudom pillanatnyilag a legjobban kifejezni, amit erről a világról és furánál furább (vagy szörnyűnél szörnyűbb) jelenségeiről érzek és gondolok. A klasszikus disztichon egymással felelő és egymást kiegészítő két sora – a hexameter és a pentameter – szigorúan tagolt ritmusával lefogja, tárgyához köti a szabad csapongásra mindig könnyen csábítható versbeszédet; csak tömör, velős közlést, kiélezett, csattanós fogalmazást enged meg; kiválóan alkalmas a gyors reflexiók rögzítésére, mindenfajta hőzöngések, patetikus vagy romantikus túlzások, „költői” nagyotmondások leépítésére, lemeztelenítésére. Néha viszont túlságosan is szűkszavú, aforisztikusan rejtőzködő; ha nem ismerjük a kiváltó alkalmat, eseményt, vélt vagy valódi tényt és tettet, amelyre közvetlenül reagál, nem is igazán érthető, ezért – vagy inkább a költő gyengesége miatt? – magyarázatra szorul.

A *Híd*ban annak idején, 1992 márciusában már megjelent e sorozat első néhány darabja (s más folyóiratokban – az *Üzenet*ben, *Forrás*ban stb. – még néhány); talán nem terhelem meg túlságosan a folyóirat jubileumi számát, ha most az egész sorozat részeként ezeket másodszer is közlöm, ezúttal magyarázó kommentárokkal. Remélem, ha a verseken nem is javíthat a kísérőszöveg, rontani sem fog rajtuk, s talán némileg közelebb hozza őket azokhoz, akiknek szántam. Azonkívül az epigrammák kiváltó „okainak” földézése, újragondolása esetleg gyakorlati „haszonnal” is járhat, amennyiben „történelmi példákkal” segíti a tisztánlátást, egyesebb tartást, könnyebb eligazodást mai és holnapi kisebbségi gondjainkban-bajainkban.

EPIGRAMMA, KŐ HELYETT PORBA

(1992. I. 26.)

Első „kisebbségi” epigrammám „keletkezéstörténetét” akkori pár szavas naplóbejegyzéseim alapján próbálom felidézni. (Elnézést a talán feleslegesnek tetsző részletekért: úgy érzem, ezek a feljegyzések nemcsak a konkrét vers keletkezését, hanem egész akkori közérzetemet, az egész sorozat „szövegkörnyezetét” magyarázzák.)

„92. I. 3. Vlaovics támadása a MSzó ellen. – I. 5. Válaszok Vlaovicsnak: Németh Á., Németh I., Gerold, Matuska. – I. 8. Híd: Fehér K. háborús versei. MSzó: Dilas a béke kilátásairól. – I. 9. Árok a Szóhoz jön? Csal. Kör: Torok Dubrovníkról. – I. 10. Napló-cikkemet (ért. téma) halasztom. Helyette egy régi Ehrenburg-verset találok: Ima a gyermekekért. Keszég nem nagyon örül neki. – I. 11. Kiadóban: Kubát, P. Nagy stb.: Brasnyó naplóí, őszinteség kérdése. MSzó: Juhász E. (Jegyzet a gyűlöletről), FF emlékbizottság. – I. 12. MSzó: Herceg (Tanúk), Végel (Rovátkák), Bányai (A szeretet gyakorlása: jegyzetelés). Vreme: háború a kultúra ellen (Albahari, Végel, Tontić stb.). – I. 13. Napjaink: Páll–Paroški vita – nem bírom végig. – I. 14. Álmatlan éjszaka, lövöldözés. Hajnali utazás: Bg–Tivat–Budva. – I. 15–20. Budvai üdülés T. költségén: család. – I. 21. Korán kelés, drágulások tapasztalása. MSzó: Beljanski oktatta Ágostont. – I. 22. Válasz az IE telefonos körkérdésére: mit olvastam a múlt évben? (Cannetti!). – I. 23. Borival a Hídban: említtem a FF utcatábla esetét. Végel tel. a MSzó ügyében (Tolnaival bemennek a szerk.-be). Közben a tv épp közli a hírt Maróti ellenkezéséről: nélküle nem lesz MSzó! – I. 24. Rádió-hír: a m. íróküldöttség (Végel vezetésével) Lučičnál interveniált a MSzó érdekében (?); Maróti tilalma (!). – I. 25. MSzó: rövid helyzetjelentés, az írók külön közleménye. – I. 26. Végel-vezércikk (a nők példázata!). Disztichont írok (epitáfium?elegeion?) a MSzónak. – I. 27. Disztichonom címet kap: Epigramma, kő helyett porba. Beviszem a szerk.-be, épp üléseznek. Bosnyák a JMMT-t mozgósítja a Szóért? – I. 28. Károly-nap, Zs. Londonból hív. MSzó: Maróti és a kollégium (FK, Bordás stb.). Bosnyák tel.: írói tiltakozás a MSzó érdekében – du. besétálok a F-ba, aláírom (Kalapissal a lista élén). – I. 29. MSzó: epigrammám keretben (hibásan: *égre* helyett *ágra*), VMDK a mozgósításról, értelmiségiek a Szóért (175 aláírás!). Pap J. tel.: ő is írt egy disztichont – együtt „kalapáljuk”. – I. 30. MSzó: megvonták a bizalmat Marótitól” . . . stb. stb. Tehát 1992 januárjában döntő roham indult a vajdasági magyar újságírás függetlensége ellen: a szabadkai 7

Nap után az újvidéki Magyar Szónál próbálták kikényszeríteni a lap munkatársainak és olvasóinak bizalmát élvező főszerkesztő menesztését, és holmi kormánybiztosféle kinevezését az újság élére. A kísérlet akkor nem sikerült: a közvélemény erőteljes tiltakozása miatt elálltak az erőszakos főszerkesztőcserétől, de a harc a sajtóért azóta is tart, a Magyar Szó helyzete továbbra is bizonytalan.

*Nem szálltunk sasként magas égre, de hasra se estünk.
Úti göröngyök közt fénylik a porban a szó.*

EGY UTCATÁBLA LEVÉTELÉRE

(1992. I. 31.)

Tavalyelőtti téli élményem: az újvidéki Forum felé menet, ott, ahol a Gorkij utca egy kis térbe torkollik, megtorpantam egy leszakított utca-tábla láttán – a nemrég Fehér Ferencről elnevezett terecske mindhárom sarkán valakik erőszakkal kifeszítették a helyéről a nevét viselő táblát . . . Azon nyomban elújságotam az esetet a Híd szerkesztőségében; Bori Imre aztán továbbadta Brasnyó Istvánnak, aki megírta a Magyar Szóban folyamatosan közölt naplójában. Időközben az egyik tábla, ha jól tudom, a cirill betűs, visszakerült a helyére. Tavaly, a Magyar Szó közlése szerint, a Fehér Ferenc Könyvbarátok Körének vezetői is értesültek a merényletről, és akciót indítottak a tények kiderítésére. Az eredmény: a tér közepén évek óta árválkodó Csáki Lajos-mellszobrot is ledöntötték talpzatáról. De ez már egy másik epigramma témája lehetne . . .

*Nem nevedet: teredet vették csak, mint ahogy adták.
Engem név nélkül vár terem: ölnyi verem.*

RÉGI BARÁTAIMNAK, AKIK MÁR NEM IS KÖSZÖNNEK

(1992. II. 1.)

Látszólag érthetetlen, de nálam szinte törvényszerű elbizonytalanodás, „lerobbanás” a „közösségi” pillanatok után. A Magyar Szó mentésének feszült napjait követően egy színházi est oldottabb hangulatában hirtelen belém fáj, amikor azt vettem észre, vagy inkább véltem észre-

venni, hogy többen, régi barátok is, szenvtelenül mennek el mellettem, „átnéznek rajtam”. Ez persze teljesen személyes ügy, nem tartozik a nyilvánosságra. De a következő gondolat, hogy lám, itt is együtt vagyunk, együtt kellene legyünk, és mégis idegenekként kerüljük el egymást, azt hiszem, már a jellegzetes kisebbségi érzékenység szférájába tartozik, s a lírai megfogalmazás, akár ilyen epigrammatikus formában is, egy lélektani evidencia egyfajta objektív lecsapódása: tőlem függetlenül is *van*.

*Úgy, szót váltani is rühellünk, régi barátok?
Hűlő vér ütemét fájva dobolja a szív.*

HAJTÓVADÁSZAT KÖLTŐKRE

(1992. II. 8.)

Csorba Béla költőtársam sok más mozgósítóval együtt visszautasította a behívó átvételét, de nem bújt el, nem szökött meg, vállalta a letartóztatást, a napokig tartó tortúrát, és semmilyen fenyegetésre sem volt hajlandó egyenruhát ölteni. Közben a közvélemény értesült róla, hogy a vajdasági magyarok politikai szervezetének egyik vezetőjét letartóztatták, és széles körű akció indult kiszabadítására. A katonai hatóság ez egyszer engedett . . .

*Rajta, vadász, fogd-vágd! Ha ki nem készíted a költőt,
Ő szerkeszt ki . . . Oda – bőrrel együtt – a pofád!*

A JÓSÁG HATÁRAI

(1992. II. 10.)

Olvastam valahol (vagy a tévében magyarázta a legújabb balkáni tudatzavarok valamelyik szakértője?), hogy a tömegpszichózist pszichoterápiával kellene gyógyítani, például úgy, hogy az álmaira hatunk jótékonyan a vérgőzös nacionalistáknak. Erre reagál a maga kifícamodott észjárásával ez az epigramma.

*Méghogy békés álmot kívánjunk a gonosznak?
Álmunkban se leszünk ennyire jó balekok!*

JÖTTMENTEK

(1992. II. 11.)

Ez az epigramma volt a válaszom azokra a mind gyakrabban és mind fenyegetőbbben hangoztatott „többségi” nézetekre, hogy nincs mit keresnünk szülőföldünkön, menjünk vissza oda, ahonnan jöttünk . . .

*Én volnék idegen jöttment jöttment idegennek?
Ő jött, és én megyek; ő elszel, én maradok.*

EGY KIS TÖRTÉNELEM

(1992. II. 21.)

A „történelmi leckék” mindennaposak mifelénk; a pöffeszkedő hódítók lépten-nyomon a fejünkhöz vágják másodrendűségünk „tényeit” és „bizonyítékait”, a saját ősbibb jussuk „igazságát”; nem csoda, ha néhány napján kedvünk támad az ő stílusukban visszavágni. Itt nem teszek mást, mint a régi térképek alapján felsorolom néhány Duna és Száva menti vár és város középkori magyar neveit (például: Valkó=Vukovár, Új-lak=Ilok, Boró=Borovo, Tinnin=Knin stb.), persze, korántsem holmi dőre „revizionizmus” nevében, csupán a birodalmak és térképek viszonylagos, mulandó érvényét példázva.

*Nándor, Szendrő, Ó-Pozsaszin, Kevevára, Galambóc,
Valkó, Új-lak, Eszék, Bács, Bőki, Száta, Boró;
Tinnin, Zengg, Kapronca, Verőce, Szabács, Haram, Erdőd –
ősi magyar várak? Á, dehogy! Új krajínák . . .*

BOLDOG HULLA

(1992. II. 22.)

A szövevényes, kiismerhetetlen balkáni háborúzás és „békecsinálás” meredek fordulatának egyikét rögzíti ez a vers (nagy csinnadrattával megkötötték a megállapodást az ENSZ-csapatok Horvátországba telepítéséről), amikor úgy látszott, hogy a hódítások és térképrajzolások

legfőbb stratégiája egyszeriben a béketervek feddhetetlen keresztülvívőjének szerepében tetszeleghet.

*Gyújtogatónk tüzet olt; mosolyát próbálja a gyilkos.
Jó, hogy meghaltam! – mondja a hulla. S örül.*

VESZÉLYEZTETETTSÉG

(1992. II. 27.)

Ez az egyik legkedveltebb téma mifelénk: nem győzik hangsúlyozni, hogy szó sincs a kisebbségek veszélyeztetettségéről (Herkóca, Szalánkemén, az észak-bácskai randalírozások napjai ezek!), s ha valaki mégis azt állítja, hogy veszélyeztetve érzi magát, ezt csakis valami alantas, titkolt hátsó szándékkal teheti.

*Csitt! Gondolni se merd, hogy holmi veszély fenyegetne!
Míg sziszeg a kése, csak feni: nincs nyakadon.*

SZÓJÁTÉKOK JÓZSEF-NAPRA

(1992. III. 17.)

Ártatlan költői játékaink egyike volt, hogy baráti társaságunk tagjainak nevére költöttünk időnként rigmusokat. Az alábbi kétsorost Pap Józsefnek adtam át tavalyelőtt József-napkor, de kissé fanyar reagálása azon nyomban módosította a vers végét (először így hangzott: „a jó vita fűszere csíp”). Az ártatlan csipkelődés komolyra fordult: az ősi név újabb kori „nagy” viselőinek említése egyszeriben árnyékot vetett rá, bár a név nem tehet róla, hogy kik viselik és hogyan . . .

*Jó seb – jó só. Jó szóval szót érteni könnyű.
Szólj rám, Jóskám: volt itt Jozsif is, Josip is!*

A RÓMAI SÁNCOKON

(1992. IV. 8.)

Jung Károly BARBARICVM című verseskötetének olvasásakor eszembe jutott egy idézet William Bolitho Nagy Sándor-regényéből (Tizenketten az isten ellen), amelyet Vítazoslav Hronec hazai szlovák költő különös kötetcíme (Egyórá s portya) magyarázatául hozott fel könyvében: „Birodalma északi határán folyt a Duna. A túloldalon a legsötétebb Európa titokzatos földje terült el. Sándor aznap éjjel leereszkedett a folyóhoz, bevárta a reggelt, és figyelmesen megszemlélte a túlsó partot. Nem akkor történt utoljára, hogy a világ sorsát ez a végezetes folyó vette a hátára. Minden lehetségesnek tűnt ezen az éjszakán. Sándor nem tudott dönteni. Másnap reggel kezének egyetlen intésével az egész sereget átvezényelte a folyón. A másik parton valami szegény, nyomorúságos barbár település tengődött. Germánok, kelták? Ki tudja! Sándor küldöncei *egyórá s portya* után sem találtak semmit a hatalmas rónaságon. Sándor felgyújtatta a települést, és seregével még azon az estén visszatért a folyó másik partjára, meghagyva a titkot további ezer évig az áthatolhatatlan sötétségben.”

A „római sáncok” egyébként valóban létező földrajzi pont Újvidék és Temerin között; vasútállomása is van.

*Itt élünk; szemközt a limes; már-már limesen túl.
Barbárnak finomak, rómainak büdösek.
Megvet a római úr, és vak dühvel üldöz a barbár;
mit tehetünk: a hazánk itt. Ideát s odaát.*

MORÁK ÉS MORÁLOK

(1992. VIII. 2–1992. XI. 16.)

Az 1992 nyarán lejegyzett disztichonhoz – egy kisebbségi miniszter, egyébként költőtársam és régi barátom friss kinevezése váltotta ki – utóbb még egyet írtam hozzá, magyarázatképpen. Hogy jól tettem-e, vagy ezzel még inkább elrontottam a verset, nem tudom, de alkalmasint ez az utóbbi történhetett, ha már tovább kell magyaráznom: a *mora* egy rövid szótagnak megfelelő egység az időmértékes versben. Az utalás itt

arra vonatkozik, hogy a hexameter verslábai mindig hosszú szótaggal, azaz kétmorás leütéssel kezdődnek, a konkrét esetben viszont csak egymorás az első szótag: szabálytalan.

*Nem érzed magadat kevesebbnek? Kellemes érzés . . .
Cinkossággal ezért – túl magas ár! – ne fizess!
(Rossze vers – nem tagadom: rövid első szótaga sántít
egy mora híján; vajh jobb-e a dupla morál?)*

FÉLRENÉZŐ

(1992. IX. 27.)

Ez az utolsó a háborús eseményekre közvetlenül reagáló epigrammáim sorában. Túl sok a vér; attól félek, nem tudnék többé „objektív” lenni . . .

*Érzékeny hóhér: ha lehet, nem néz a szemébe
áldozatának, míg lopva kitolja szemét.*

AZ ÜLÉSTEREM SARKÁBAN

(1992. XI. 7.)

A nagy reményekkel várt és fogadott Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság tavalyelőtti őszi közgyűlésén született a vers. Mutatja csalódásomat: úgy éreztem, tehetetlenül evickélünk a magunk teremtette szervezet túlméretezett, huzatos labirintusában, de csak magamra nézve vontam le a következtetést – az én dolgom a télre és csöndre készülés ebben a társaságban is . . .

*Hadd húzom meg itt magam egy kicsit. Egy szavamat se
halljátok, fiaim. Gyűjtöm a csöndrevalót.*

A TUDOMÁNY DIADALA ÉS CSÓDJE

(1993. I. 5.)

A Bada házaspár által ambiciózusan elképzelt Fehér Ferenc Költészeti Napok temerini rendezvényén ezzel a verssel próbáltam a részt vevő fiatalok fülét hozzászoktatni a klasszikus verslábak üteméhez. Egyébként nem kell magyarázni: értelmiségi létünk szelíd és csendes karikatúrája ez a nyugalomba vonult, nagy tekintélyű ítéshétköznapi gondjairól szóló epigrammacska. Lám, olyasmikkel kell foglalkoznunk, amihez nem értünk, amiben mások, ügyesebbek könnyűszerrel lepipálnak bennünket . . .

*Hallom, már palacsintát is tud sütni, tanár úr . . .
Néha egy-egy odaég? Hászen ez is tudomány.*

KÖZÖNY

(1993. I. 13–IX. 10.)

Ez az epigramma „kétmenetű”; az első változata Dunát, a második Tiszát emleget, de ugyanarról szól – az „új hadak” és új szokások elutasításáról az elemi, örökös „elfolyás” és ittlét nevében. A Vajdasági Íróegyesület patinás újvidéki székházában volt dolgom tavaly januárban (valami zsűrizésre hívtak), de az illetékes titkár úr megfélekedezett rólam, közben az ajtaján ki-be jártak a számomra ismeretlen ifjú titánok. Ott, a helyszínen, várakozás közben született az első vers az elfolyó és maradó Dunával. Ősszel azután, a kanizsai Írótáborban értesültem róla, hogy ugyanaz a titkár úr egy héttel előbb már szervezett egy „írótábor” a barátaival – írók nélkül. Akkor a Tiszát ruháztam fel az elfolyás és maradás bölcsességével, és a verset az ünneplő Kanizsának szenteltem kilencszázadik jubileumára.

*Régi hely, új nép; ismerkedjünk? Jó, de mi végre?
Inkább, mint a Duna: elfolyik, úgy marad itt.
Tisza*

KÖLTŐÜNNEPLÉS

(1993. III. 28.)

Megint a naplómát idézem: „1993. márc. 28., vasárnap. Nyári időszámítás: hatkor kelek, s már 7 óra! MSzóban: a Kosztolányi-napok programja (holnap és holnapután); Kópé Desiré-verse; Merković L. nyilatkozik fordításairól. – Crnjanski Serviája kész! A kötet így teljesen komplett. – Egész nap tudat alatt birizgál a Kosztolányi-ügy (hogyan hívtak meg . . .). Már epigrammára is gondolok, de az első változat nagyon nem tetszik. Később mégis lejegyzem: »Szép, szép, városom . . .« – Márc. 29., hétfő. Reggel Kosztolányi-verseket olvasok (pl. A bús férfi panaszából: »Szülőföldemnek bús határa, hajh, elér-e még a bánat és sohaj? // Mert hozzád többé nem visz a vonat, csak így emelhetem rád arcomat . . .« stb.). – Hozzáfogok a Crnjanski-versek gépeléséhez (holnapig aligha lesz kész!). A Kosztolányi-epigrammán még változtatni kell.”

Hát nem változtattam: így maradt, torzónak . . .

*Szép, szép, városom, im, a halott költőkre te gondolsz.
Hát az előre? Férgék egyék meg előbb?*

OPTIMIZMUS

(1993. VII. 14.)

Hasonló indíttatású vers, mint a palacsintasütő tanárról szóló, de teljesen a magánszférába levezetve: vegetálásra kényszerültem idős korban – a nyomorba döntött nyugdíjasok népes táborában várom magam is a holnapot vagy a holnapután, azaz a biztos véget.

*Nézzük csak, mire keltünk? Szerda. Van kenyérünk? Van.
Reggeli tej? Szűken. Semmi baj. Éppen elég.
Holnap már jön a nyugdíj. Holnapután, ha előbb nem.
Biztos, mint a halál: holnap-e? Holnapután?*

PAPÍRHLÁNY – PAPÍRBŐSÉG

(1993. VIII. 14.)

Napilapunk, a Magyar Szó tavaly nyár óta vészes papírhiánnyal küzdött; őszre már-már a megszűnés fenyegette, mint a 7 Napot és a Jó Pajtást; ugyanakkor pénznyomdánk ontotta az újabb és újabb, mind nagyobb névértékű bankók kötegeit. Efölötti elkeseredésemet vagy nekibúsulásomat mutatja ez a naiv vers-sóhaj vagy vers-szitok – vegye ki-ki, ahogyan akarja.

*Újságot nyomtattok, vagy pénzt – affene bánja!
Úgy teletömtétek rossz papirossal a szánk.*

ANYANYELV

(1993. X. 12.)

Még egy művelődési rendezvényünk, amelyikről lemaradtam, noha talán ott illett volna lennem: az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. Tanúsítsa ez a kis vers, hogy lélekben azért ott voltam . . .

*Drága magyar szó. Jó anya. Nyelvünk. Művelem én is.
S engemet ő művel: nélküle néma a mű.*

PASSEPARTOUT

(1994. I. 28.)

Az Újvidéki Színház húszéves jubileumára írtam . . . Hát most már az jön a szokásba, hogy minden jelentős eseményt csak így távolról, versben fogok üdvözölni?

*Így helyes: énnekem immár meghívó soha nem kell;
láthatatlanul is ott leszek én veletek –
tapcsolok és fütyülök, ha jót mondtok, vagy esetleg
botlik a nyelvetek, és torkotok összeszorul . . .
Édes mákony a szép szó; fél lépés a haláltól.
Hívtok, nem hívtok: vár a szabadjegyem.*

MÉG EGY VIRÁGZÓ MANDULAFÁRÓL

(1994. III. 11.)

Irodalmi este voltam hivatalos a múlt hónapban: a kaposvári tavaszi fesztivál keretében akarták bemutatni a vajdasági magyar költészetet, s néhány költőtársammal együtt rám esett a szervező (az ottani Berzsényi Társaság) választása. A fellépésre készülve, afféle „dunántúli” hangulatban, epigrammáimat vettem elő, hogy majd azokból olvasok fel, s közben – szinte ösztönszerűen – a legelső dunántúli költőnk, Janus Pannonius ötszáz évvel ezelőtti disztichonjaiba lapoztam bele . . . Így akadt meg a szemem híres versén: *De amygdalo in Pannonia data* (Egy dunántúli mandulafáról), s szinte egyidejűleg ötlött eszembe, hogy hiszen én ezt a korán virágzó fácskát vagy legalábbis egy kései utódját épp a napokban láttam valahol a város peremén sétálva. Ez a ráismerés szülte az alábbi epigrammát, amellyel pár nappal később kaposvári felolvasásomat zártam.

Az epigramma kis verstani és „önéletrajzi” érdekessége, hogy utolsó kólonjában a pentameter második fele, amelynek mindig daktilusszal kell kezdődnie, itt spondeikus ütemű, tehát „szabálytalan” („végét járja a tél”). Nem mondhatom, hogy szándékos ez az „újítás”, mert elég sokat bajlódtam különféle más megoldásokkal, melyek „szabályossá” tették volna a sort (pl.: „*nincs az a tél, mely örök*” stb.), de végül is feladtam a harcot, mondjuk így: a vers kiharcolta jogát a szabálytalanságra . . .

*Én is meglestem, csak ötszáz évvel utána.
Éppen olyan gyerekes, éppen olyan gyönyörű
nyújtózással emelte magasba virágait, éppoly
bátor volt, s botor is, mint az a messi előd.
Mit se tanult, és mindent tud. Tanulója lehetnék.
Ötszáz éve tudom: végét járja a tél.*

SOMOGYI SOMFA

(1994. III. 21.)

Ez a második dunántúli „virágéneke” már valóban helyi „ihletésű”: Kaposvár után Marcaliban jártunk a gimnáziumi Berzsényi-nap költővendégeiként, s a szervezők átvittek a közeli Niklára, ahol Berzsényi síremlékét és kúriáját néztük meg. Ott, Berzsényi parkká átalakított

kertjében láttam meg már messziről a sárga pompájában virító somfát. Pontosan olyan volt, mint Áprily nevezetes márciusi daktilusaiban („Selymit a barka / már kitakarta, / sárga virágját / bontja a som.”), de ez hetven évvel későbbben volt, és nem Áprily erdélyi tájain, de legfőképpen: egészen másként sebzett szemnek és léleknek tárult fel a természet egyszerű csodája . . .

*Berzsenyi Dániel úr kertjében a somfa virágzik.
Rögzítem csak a tényt: hátha ez egyszer igaz.
Sándor, József . . . Mért ne virágzana somfa Somogyban?
Távol tombol a vész, itt meg e': sárgul a som.
Fölfordult a világom, kell bele kis bizonyosság:
búra bor, ágra virág: így van-e, Dániel úr?*

FOKOZÁS

(1994. IV. 15.)

Az „automatikus írás” példajaként indult: egy délutáni séta közben próbálgattam magamban a hexameter legextrémebb lehetőségeit. Hogyan lehet például a végsőkig lelassítani, visszatartani a vers ritmusát? Csupa spondeusokkal (– –). Így formálódott meg az első sor, szinte nyelvtani absztrakcióként: a fokozás negatív ellenpéldája – „visszafokozás”. S mint annyiszor, az absztrakt forma önmaga termelte ki konkrét tartalmát: Böndör Pál nemrég olvasott különös verseskötetének, a Tegnep egyszerűbb voltak egyik titkát véltem kideríteni a „kín fokozása” fogalmával. Ő is klasszikus, kötött formákba, görög-római verslábakba kényszeríti formátlanul mai, ritmustalanul kaotikus „háborús” mondanivalóját, kisebbségi létünk abszurd „törvényeit” fejezvé ki általuk. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy épp Böndört köszöntsem – már Híd-díjáért is – ezzel az „érthetetlenül absztrakt” epigrammámmal.

*Sok? Nem. Több. Sokkal többet bír bajban az ember.
Legtöbb: béklyózd! Kín fojtsa fokozva a kánt.*

NYÖGDÍJ

(1994. IV. 22.)

A szokottnál hosszabbra sikerült epigramma magyarázata nagyjából benne van magában a versben: legutóbbi íróegyesületi díjazásom után, amikor egy baráti beszélgetés során szóvá tettem régi magyar betegségeink, az „uralkodó nemzetnek” gazzuláló, anyanemzetünket „beáruoló” szervilizmus egyik nemrégi esetét, barátom azt vágta a fejemhez, hogy csak hallgassak, hiszen én is elfogadtam az „állami” díjat . . . Első felindulásomban csak annyit tudtam kinyögni, hogy azért mégse volna szabad kiegyenlíteni egy tisztségviselő mameluk eljárását az én esetemmel, mármint hogy kartársaimtól elfogadtam a díjat, amellyel egy fordításomat tüntették ki, hiszen már a helyszínen, a díj átvételekor világosan kimondtam, hogy mit méltányolok e díjnál, és mit rovak fel azoknak, akiktől egészen másféle, „egyelvű” és „egynyelvű” gesztusokat szoktunk meg . . . Hamar rájöttem azonban, hogy ez esetben is hiába a magyarázkodás, hiába a hivatkozás az együttélés hagyományaira, a civilizált érintkezés normáira stb. stb.; még azt is hiába mondanám, hogy hiszen a díj pénzbeli részét (200 dinárt) nem is az állam, hanem egy számomra ismeretlen magáncég biztosította, nem is volna tehát kinek és miért „visszaadni”; a póre tény az, hogy a díjat átvettem, a pénzt zsebre vágtam, illetve önhibáján kívül szűkölködő családom megélhetési feltételeit javítottam vele – mintegy nyugdíjpótlékként. Marad a lelkiismereti dilemma, és marad a vers, mint földszinti, kisebbségi és „értelmiségi” nyomorúságom dokumentuma.

*„Tégedet is lefizettek, hisz díjjal tömi szádat
állami íróként állami céhed; igaz?
Mert ha valóban így van, vissza kelltek adnod;
addig csak ne papolj! egy szavadat se hiszem!”
– így a jóakaró bíráló; biz nem esik jól . . .
Nincs is védekezés ellene: néma vagyok.
Ámde magamban csak füstölgök: mégse igazság –
más csúfsága miatt arcomon égjen a bőr?
Égjen, igen! S nyugdíjként – bár nem is állami pénzből –
(két nyugdíjra való) nyűjem el ezt a „babért”!*